

OSVRTI I PRIKAZI

McKenzie Wark

HAKERSKI MANIFEST

Multimedijalni institut, Zagreb, 2006, 176 str.

U suvremenome kapitalističkom društvu kreativne industrije i industrije znanja zauzimu sve utjecajniiji oblik ekonomske razmjene. Simbolička proizvodnja tako postaje dominantnom u umreženom društvu, koje se svakodnevno sve više mijenja pod utjecajem novih informacijsko-komunikacijskih tehnologija koje transformiraju načine proizvodnje, distribucije i potrošnje istih tih simboličkih dobara. Tako po nekim autorima kao što je Chris Anderson (njegovo djelo *The Long Tail* iz 2006. godine) ulazimo u tzv. kulturu “dugog repa”, u kojem je sve važnija ekonomija niša, a sve manje ekonomija hitova. Digitalizacijom podataka i njihovom lakšom razmjenom elektroničkim putem pojavljuju se novi ekonomski obrasci. U tom kontekstu neizbježno je spomenuti i pitanja intelektualnog vlasništva i autorskih prava koji su u digitalnom dobu postali točkom prijepora kako samih autora, tako i korisnika, te korporacija koje jednim dijelom tih prava upravljaju. Događa se da svatko od nas nekoliko puta na dan svjesno ili nesvjesno bude i “pirat”. Vlasništvo nad sadržajem, nad informacijama, postaje sve važnijim aspektom suvremenoga kapitalističkog sustava.

Upravo je o odnosu onih koji imaju vlasništvo nad informacijama, nad intelektualnim dobrima (vektoralistička klasa po Warku) i inovatorima koji ju proizvode i čine novu (hakersku) klasu riječ u “Hakerskom manifestu” McKenzie Warka, medijskog i kulturnog teoretičara i predavača na New School for Social Research u New Yorku, SAD. Wark je gostovao u Hrvatskoj 2006. godine povodom objavljivanja prijevoda knjige “Hakerski manifest” (izvornik je objavljen 2004. godine), knjige koja zapravo ne želi biti klasični manifest. “Hakerskim manifestom” Wark želi propitati knjigu kao medij u suvremenom “hiperlinkanom” dobu u kojem se već godinama najavljuje propast knjige. Sama knjiga “Hakerski manifest” formatom i izrazom podsjeća na Debordovo “Društvo spektakla”, od čega Wark ne bježi, nego u in-

tervjuu Jacobu Lillemoseu u međunarodnom izdanju “Le Monde Diplomatique” iz rujna 2007. godine naglašava čak tradiciju literature plagijata (kako on navodi od Lautreamonta, preko Deborda i Kathy Acker).

Abecednim redom (u engleskom izvorniku) prema ključnim pojmovima kojima barata u samom djelu (apstrakcija, klasa, obrazovanje, hakiranje, povijest, informacija, priroda, proizvodnja, vlasništvo, reprezentacija, pobuna, država, subjekt, višak vrijednosti, vektor, svijet) knjiga je strukturirana kroz 389 odlomaka – i kako sam autor kaže, moguće ju je čitati skokovito – prema pojmovnom interesu. Autorica ovih redaka ipak se odlučila za pothvat klasičnog tipa te je linearnim čitanjem prošla kroz ovo djelo.

Warkova knjiga promišlja naslijeđe marksističke političko-ekonomske teorije za novo, informacijsko doba. U novim okvirima proizvodnje i razmjene u kojima simbolički proizvodi, kako je već rečeno, postaju sve važnijom točkom razmjene, te u kojem upravo intelektualno vlasništvo nad istim tim proizvodima predstavlja točku borbe, Wark nudi svjež pogled u kritičko razmatranje novonastalih odnosa. Pod utjecajem već spomenutog Deborda, potom Deleuzea i Guattarija, Wark nam smjelo pruža tekst koji s jedne strane nadahnjuje, propituje, ali i zbunjuje svojim formatom.

Uvodeći novitete u terminologiju aktera klasne borbe (kod Warka to su pastoralistička, kapitalistička, vektoralistička klasa nasuprot proizvodne klase kojoj pripadaju i hakeri – Wark u već navedenom intervjuu *Le monde diplomatique* napominje da su hakeri uz farmere i radnike dio proizvodne klase, ali to u “Hakerskom manifestu” ne navodi), ključni pojam kojim nas Wark obogaćuje jest pojam vektora. “Vektor je sredstvo kojim se postiže ili privremena vremenska distribucija zalihe ili prostorna distribucija toka informacija” (320 – spomenuti broj označuje broj odlomka, kako ih Wark u knjizi numerira, op. J. P.). Vlasništvo nad vektorom u potpunosti želi preuzeti vektoralistička klasa, koja je samim time cijelo vrijeme i na oprezu jer ovisi o inovacijama koje dolaze putem haka, i to od strane hakerske klase. Pod hakerskom klasom Wark podrazumijeva sve inovatore, a ne nužno samo “kompjutoraše”; hakerska klasa su svi koji inoviraju, koji propituju postojeće

odnose i komodifikaciju. "Hakirati znači odbijati reprezentaciju, izazivati stvari da se izraze drugačije. Hakirati uvijek znači proizvoditi neobičnu razliku u proizvodnji informacije" (222). "Svaki haker je istodobno proizvođač i proizvod haka te se pojavljuje kao singularnost koja je sjećanje na hak kao proces" (158).

Kad je posrijedi teorija klase, Wark nam ne nudi mnogo novoga – njegova definicija hakerske klase zapravo govori o grupaciji, sloju a manje o klasi u tradicionalnom smislu riječi. On ju samo ocrtava, ne ide dublje u analizu te podrazumijeva njezino tumačenje kroz suodnose s drugim klasama koje spominje i objašnjava. Postavlja se pitanje, ako hakerska klasa nije ni klasa za sebe ni klasa po sebi, nego ju radnička klasa mora učiti kako to biti (086) i ako je tako fragmentirana – kako onda možemo govoriti o klasi uopće. Ako je hakerska klasa tu da "virtualizira, a proizvodna klasa da aktualizira" (335) koliko je tu novoga u klasnoj borbi? I zašto hakersku klasu Wark izdvaja iz proizvodne klase ako ju već smatra proizvodnom klasom, kako navodi u intervjuu Lillemoseu u *Le Monde Diplomatique* ali ne i u "Manifestu"? Ako upravo hakerska klasa (pri čemu moramo napomenuti da nisu svi pripadnici "hakerske klase" na jednakim pozicijama unutar proizvodnje, što Wark ovdje ne elaborira) proizvodi informaciju, tj. proizvodi hak na kojem leži nova borba klasnih odnosa, što je s drugim proizvodnim klasama i njihovim tipovima potlačenosti? Zašto bi oni vojevali bitke protiv vlasništva nad informacijom ako se još nisu riješili vlastite potlačene pozicije radnika i farmera i suodnosa koji iz toga proizlaze?

Kako kroz sveukupno djelo Wark govori o hakerskoj klasi u jedini, daje naslutiti da bi se o hakerskoj kao posebnoj klasi novoga informacijskog doba moglo govoriti kao ujedinjujućem čimbeniku. No iz posljednjeg dijela teksta Wark samo na jednom mjestu spominje hakerske klase u množini (335) i time nam daje naslutiti (iako dalje ne objašnjava) da se i o hakerskoj klasi kao proizvodnoj klasi još uvijek može govoriti ponajprije unutar nacionalnih okvira (375). "Probijanje nacionalnih okvira teče neujednačeno" (377). Upravo bi ovdje trebali ležati najjači argumenti Warkove analize – o tome koliko su uistinu promijenjeni proizvodni odnosi u novome informacijskom dobu na glo-

balnoj razini. Iz toga možemo zaključiti da bez obzira na brojne promjene koje su se dogodile sve širom uporabom novih tehnologija i inovacija društvenih odnosa koje iz njih proizlaze, Wark implicira da je većina društvenih odnosa još uvijek ostala nepromijenjena.

Kako je rečeno, kategorija vlasništva (nad informacijom) najbitnija je kategorija u djelu "Hakerski manifest". Odnos hakerske klase prema intelektualnom vlasništvu dvojak je: Wark ističe nužnost kratkoročnog korištenja intelektualnog vlasništva od strane hakerske klase kako bi očuvali vlastitu autonomiju, ali navodi da dugoročno "hakerska klasa svoju virtualnost realizira dokidanjem intelektualnog vlasništva kao okova nametnutog samom haku" (196). Kako iz ovoga kratkoročnog korištenja intelektualnog vlasništva od strane hakerske klase učiniti korak prema dugoročnom odbacivanju istog nije posvema jasno – samodokidanje hakerske klase ponuđeno je kao perspektiva: "Hakerska klasa oslobađa hak hakirajući samu klasnost realizirajući je samodokidanjem" (196); "Hakerska klasa nije ono što jest; hakerska klasa je ono što ona nije – ali može postati" (045). Wark navodi da hakerska klasa ima afinitet prema "darovnoj ekonomiji" (203), da je otvorena prema *commons* sustavu, protiv komodifikacije je informacije, što se npr. vidi iz *peer-to-peer* razmjene i sl. Postavlja se ipak pitanje što je s onim inovatorima, hakerima "zaslijepljenima" od strane vektoralista? Kako ih "prosvijetliti" ako zarađuju milijune? Autoru "Hakerske etike" Pekki Himanenu prebacuje da zamjenjuje hakere poduzetnicima – ali isto to bi se moglo i njemu zamjeriti jer ako se hakeri, po Warku, kratkoročno ponašaju kao poduzetnici, kako se Himanenu deskripcija trenutačne situacije može zamjeriti.

Ovdje bih se i suglasila s Eagletonovom kritikom "Hakerskog manifesta" – "Office Politics", objavljenom u *The Nation*, 25. listopada 2004. – da je naivno pomišljati kako je svaka inovacija inherentno dobra što iz iščitavanja "Hakerskog manifesta" proizlazi. Tako se postavlja pitanje treba li svaka informacija biti "izvan okova" kako to Wark navodi? Ujedno, koje značenje koja informacija nosi? Ako razmislimo samo o situaciji ove jeseni kad su u Velikoj Britaniji izgubljeni diskovi s privatnim podacima građana ili o fotografijama s pidža-

ma-partija Ivane iz 4.d – koliko u tim slučajevima možemo govoriti o nužnosti informacija izvan okova?

Wark odlično naglašava opasnost koja proizlazi iz novih tipova ekonomskih odnosa koji su zasnovani na intelektualnom vlasništvu. Zatvaranje kreativnog rada u komodificirane oblike dostupne samo onima koji imaju pristup ili dovoljno financija da bi si priuštili isti taj pristup, zastrašujuća je, i ne samo da nam se približava, nego u takvom svijetu živimo.

Jaka Primorac

Mira Čudina-Obradović, Josip Obradović

PSIHOLOGIJA BRAKA I OBITELJI

Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2006.

Brak i obitelj za mnoge su središnje društvene institucije. I hrvatski su ih građani visoko postavili na ljestvici vrijednosti. Više od 80 posto brak smatra važnim i ne drži ga zastarjelom društvenom institucijom. Domaća znanstvena produkcija čini se razmjerno mala u odnosu na značenje što ga obitelji i braku pridaju sami građani, ali i na promjene koje doživljava obitelj i obiteljski odnosi u suvremenom društvu. Knjiga *Psihologija braka i obitelji* bračnoga i znanstveničkoga para Čudina Obradović pridonosi obogaćivanju domaće literature o problematici braka i obitelji.

Ova opsežna knjiga rezultat je višegodišnjeg rada i na 615 stranica obrađuje ponajprije psihološke aspekte braka i obitelji. Autori su se međutim potrudili uvrstiti i perspektive drugih disciplina: sociologije, demografije i kulturne antropologije. Stoga će ovaj udžbenik naći svoje mjesto u literaturi ne samo studenata psihologije, nego i onih sa studija sociologije, socijalnoga rada, pedagogije i drugih srodnih disciplina. Zasižno će za njim posegnuti i profesionalci različitih profila koji u središtu svog rada imaju upravo obitelj i bračne odnose.

Opsežnu i složenu problematiku bračnih i obiteljskih odnosa autori su podijelili u sedamnaest većih poglavlja koji donose uvide u ljubav između muškarca i žene, razvoj predbračnih partnerskih odnosa, intimne bračne procese, bračnu kvalitetu, obitelj i rad, rađanje djece u obitelji, roditeljstvo, utjecaj obitelji na razvoj djece, utjecaj roditelja na socijalno-emocionalni razvoj i motivaciju djeteta, utjecaj obitelji na razvoj mišljenja i školsku uspješnost djeteta, međunarajstajne odnose, međunarajstajne odnose u razdoblju odrastanja i odlaska djece, međunarajstajne odnose roditelja i odrasle djece, nasilje u obitelji i nasilje u braku, oblike nebračnoga obiteljskog nasilja, bračnu nestabilnost, utjecaj razvoda braka roditelja na djecu.

Struktura teksta slijedi udžbenički predložak: veća poglavlja su podijeljena na manja potpoglavlja u kojima autori osim određenja pojedine kategorije donose prikaz različitih teorijskih perspektiva i pristupa problemu, nudeći ponekad ovisno o tematici poglavlja, multikulturalne usporedbe, primjere iz prakse, grafičke modela odnosa, statističke podatke i rezultate istraživanja objavljenih uglavnom u američkim i britanskim časopisima. Autori nam podastiru rezultate domaćih istraživanja kako bi se stekao uvid u procese koje prate mijene hrvatske obitelji ujedno pružajući čitateljima usporedbu sa zapadnjačkim kretanjima unutar obitelji. Na kraju svakoga poglavlja nalazi se opsežna bibliografija uglavnom na engleskom jeziku što je dobro polazište zainteresiranim studentima za daljnji istraživački rad, a indeks na kraju knjige olakšat će traganje za pojedinim pojmovima.

Pisanje ovako opsežnoga udžbenika nesumnjivo je mukotrpan i dugotrajan posao. Kako navode autori u predgovoru, negdje se mora stati i podvući crtu. Iz obilja materijala nije im bilo lako donijeti odluku o odabiru. Što uvrstiti, a što ne, odlučili su rukovodeći se ponajprije onime što se odnosi na hrvatsku obitelj, što su općeprihvaćena načela i norme i naposljetku željeli su prikazati usporedbe među kulturama i društvima. Kako kažu, namjerno su izostavili metode istraživanja obitelji, računajući na udžbenike metodologije u kojima se može podrobnije proučiti različite tehnike i metode istraživanja.

Knjiga je pregled znanstvenih spoznaja o braku i obitelji, svojevrsna slagalica za koju je,